

REFERÈNCIES ENTORN DEL PEDAGOG I LINGÜISTA RAFEL MONJO I SEGURA

INTRODUCCIÓ

El personatge sobre el qual versa aquesta comunicació és Rafel Monjo i Segura, que no és ni el fundador de l'Escola Nàutica Mercantil de Vilassar de Mar (Joan Monjo i Pons) ni l'emblemàtic escultor (Enric Monjo i Garriga). Es tracta del fill del primer i el pare del segon, un personatge, ofuscat pel talent i la tenacitat del pare i pel geni artístic del fill, un home poc conegut per la historiografia, docte lingüista i activista del catalanisme de Vilassar de Mar. Home nat i format a recer de la Renaixença, l'obra del qual és una mostra del regeneracionisme cultural del tombant de segle en l'àmbit de la dignificació de la llengua catalana. Altrament, en el camp de la política, Monjo i Segura destacà entre els fundadors de l'Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar.

En la seva obra de 1997, Damià de Bas afirmava que Rafel Monjo i Segura era un personatge digne d'estudi. Per cobrir somerament el buit historiogràfic que apuntava el nostre amic historiador, hem escrit aquesta comunicació.

A L'OMBRA D'UN PARE I D'UN FILL POC COMUNS

El pare del personatge que ens ocupa, Joan Monjo i Pons (Maó 1818 - Vilassar de Mar 1884), estudià a Barcelona, on va obtenir el títol d'enginyer mecànic l'any 1847. Més tard, va demostrar la seva vàlua a alta mar, tot dirigint diverses empreses comercials a Cuba durant el sexenni comprès entre els anys 1848 i 1853. De retorn a Catalunya, va exercir la docència a l'escola de pilots d'Arenys en els cursos compresos entre l'any 1869 i 1876. Com a enginyer, entre 1861 i 1868 col·laborà amb Narcís Monturiol en la construcció de l'*Ictineo II*. Incansable, el 28 de gener de 1876 fundà el Col·legi Nàutic Mercantil de Vilassar de Mar, la seu del qual era un edifici de nova planta traçat *ex professo* per acollir l'escola i situat llavors als afores del poble. Esposat amb Teresa Segura, tingué deu fills –només set arribaren a la majoria d'edat–, dos dels quals foren també docents al col·legi vilassarenc, en Jesús i en Rafel. Va escriure diverses obres de caràcter tècnic i acadèmic, com ara *Curso Metódico de arquitectura naval aplicada a la construcción de buques mercantes* (1856), *Cálculo instrumental explicado sobre la regla calculatoria Gravet-Lenoir* (1862) i *Manual de Cálculo Mercantil para los alumnos del colegio de San Juan de Vilasar* (1876). Deixà inèdits dos manuals, un de Gramàtica i un de Geometria, així com una obra de caràcter més íntim titulada *Sufrimientos morales*

que me ha causado el Ictíneo, publicada pòstumament (1985). També es publicà en forma de facsímil l'*Atlas del curso metódico de arquitectura naval* (1990).¹

D'altra part, Rafel Monjo tingué un fill l'any 1895 que anomenà Enric. Enric Monjo i Garriga (Vilassar de Mar 1895 - Barcelona 1976) amb el temps esdevindria un escultor de renom durant la II República i la Dictadura del general Franco. Durant la Guerra civil, va formar part del Servicio de Recuperación del Patrimonio Artístico. Al llarg de la seva vida, Enric Monjo va obtenir un llarg etcètera de premis i condecoracions al mèrit artístic per la seva innumerable quantitat d'obres fetes a Europa i als Estats Units d'Amèrica. A casa nostra, hi ha algunes de les seves millors obres, com ara les escultures de la barcelonina plaça de Catalunya (1928), el monument al músic Juli Garreta de Sant Feliu de Guíxols (1932), el cenotafi de l'Abat Oliba, els relleus del cambril del santuari de la Mare de Déu de Montserrat (1940) i la decoració de l'església del Sant Esperit de Terrassa (1940-1955). Durant els anys cinquanta del segle xx, executà la major part de les seves obres de gran envergadura, com ara els relleus de la porta de la catedral nova de Vitòria, el relleu central del First National Bank de Nova York, el monument a Xeng-Xeng de la República de Formosa, l'altar de les Amèriques a Saint Patrick de Washington, el *Via Crucis* del Seminari de Miami, el Sant Jordi de la seu de la Diputació de Barcelona, l'escultura de Gaspar de Portolà de Monterrey...²

El pedagog i lingüista que ens ocupa, essent fill d'un personatge tan prolífic com Joan Monjo i pare d'un escultor de la vàlua d'Enric Monjo, ha romàs, durant molts anys, molt bandejat per la historiografia. Per tal de suplir aquesta mancança, ens hem aproximat a la figura de Rafel Monjo per mitjà d'algunes referències que hem trobat sobre la seva persona, així com també de les seves obres publicades.³

ALGUNES REFERÈNCIES BIOGRÀFIQUES SOBRE RAFEL MONJO I SEGURA

Rafel Monjo nasqué a Barcelona el 2 de desembre de l'any 1858, fruit de la unió de Joan Monjo i Pons amb Teresa Segura Bach. Fou el sisè dels deu fills que el matrimoni infantà, i el tercer baró que va arribar a ser adult després dels seus germans Pere (1844-?) i Jesús (1848-1883). Als cinc anys començà la seva escolarització en centres particulars, l'any 1868 obtingué la dispensa per poder fer les proves d'ingrés i l'any següent es traslladà amb tota la família a Arenys de Mar, on el pare començà a fer de professor. Seguí la carrera de nàutica, com els seus dos germans. El 23 de març de 1874 es matriculà a la Comandància de Mataró i en uns dies s'embarcà a la corbeta *Tres Hermanas* cap a Veneçuela. El 1875 acompanyà, com a agregat, el capità Pau Sust de Vilassar de Mar al capdavant del bergantí *Integridad*, i l'any següent, amb el bergantí *Paquete de Sagua* del capità Cabot, també vilassarenc, posà rumb cap a Cuba. El 1877, a Cartagena, obtingué el títol de tercer pilot, després de prendre una qualificació de *muy bueno* en les proves pertinents. Malgrat tenir el títol de pilot, no en va arribar a exercir mai, atès que la docència a l'escola del seu pare li ocupà bona part de la seva vida.⁴ Just un any després, el 1878, adquirí el títol de mestre elemental. La seva formació no culminà fins a l'any 1896, en què s'examinà a l'Institut

de Girona del títol oficial de batxiller, i aprovà les assignatures d'ampliació de física i de dibuix lineal i topogràfic a la Universitat de Barcelona. Llevat d'alguns treballs de delineant que féu per a l'arquitecte Eduard Ferrés i Puig, documentats l'any 1901, es desconeixen altres feines en aquest camp.⁵

L'any 1876 es traslladà, amb tota la família, d'Arenys de Mar a Vilassar de Mar, on el seu pare estava aixecant el mític Col·legi Nàutic Mercantil que, en endavant, els vilassarencs coneixerien com can Monjo. Per fortuna seva, l'any 1880 va poder pagar les dues mil pessetes que prescrivia la llei per tal d'eximir-se de fer el servei militar, cosa que li permeté, l'any següent, d'assolir el títol de segon ensenyament.

Esposat amb la malgratenca Josepa Garriga Tolosà el 14 d'agost de 1887,⁶ junts varen engendrar cinc fills. El primer va ser Joan, que nasqué l'any 1891, el segon fou Santiago, que va venir al món l'any 1893. El 1895 Rafel i Josepa van esdevenir pares de qui, en l'esdevenidor, seria l'escultor Enric Monjo i Garriga. Encara, l'any 1898, la parella donà la benvinguda als darrers membres de la família, que foren bessonada, eren Carme i Pilar.

El 1884 es féu càrrec de la direcció del Col·legi Nàutic Mercantil de Vilassar de Mar. La manca de professorat, ultra la defecció del seu germà Jesús⁷ i el seu pare Joan, impel·lí Rafel a contractar dos alumnes avantatjats, Antoni Feliu i Miquel Roquet i, més tard, Josep Cabot, àlies *Goi*, exalumne del col·legi i pilot. Entre els cursos de 1884-1885 i 1887-1888 l'escola assolí la seva més àlgida prosperitat amb un total de vuitanta alumnes matriculats, dels quals més d'una vuitena part eren pensionistes. L'any 1887 Josep Cabot va embarcar per tornar a exercir de pilot, i Rafel, com que mancaven docents, es veié obligat a contractar Jeroni Anyé per tal que es fes càrrec de les classes de nàutica. Anyé, amb el temps, esdevindria un dels professors més eminents del col·legi, però també fou una constant font de maldecaps per al nou director.⁸ Rafel Monjo prengué a càrrec seu les classes de gimnàstica, d'idiomes, de tenidoria, de declamació i de primera ensenyança. Aviat, però, el curs de 1888-1889, s'hagué de fer càrrec també dels pàrvuls i l'ensenyament de les noies que, fins aleshores, duia la seva germana Beneta Monjo Segura, quan aquesta decidí esposar-se amb Jaume Garriga i Tolosà,⁹ amb qui estava promesa des de feia temps.

Encara, el curs de 1889-1890, s'hagué de fer càrrec dels alumnes de tercer de nàutica, ja que Anyé no es considerava prou preparat per fer-ho. Començaren llavors les hores baixes de l'ensenyament de nàutica de Can Monjo, bé per la manca d'atenció del professorat, per les campanyes de descrèdit llançades contra el mateix Rafael, segons sembla, des del si del mateix Col·legi Nàutic, o per les pressions de l'Escola Provincial de Nàutica de Barcelona, que pretenia ser hegemònica en aquest ensenyament. Per alguna o per la suma de totes les causes suara esmentades, el 1893 començà un degoteig constant d'alumnes que abandonaren el centre vilassarenc per acudir al de Barcelona. Quan l'any 1896 Anyé abandonà el centre, Rafel deixà definitivament l'ensenyament de nàutica i es dedicà exclusivament a la tenidoria, els idiomes i la primera ensenyança.

Entre els anys 1884 i 1896 es produïren un seguit de visites il·lustres al col·legi, que s'han d'interpretar com un reconeixement de la labor del centre educatiu; amb tot, aquelles visites tan honorables palesen que l'escola vivia els anys de la seva agonia final,¹⁰ ja que l'any 1897 veiem com Rafel Monjo negocià amb els germans maristes de Mataró el traspàs de la direcció de la seva escola de Vilassar de Mar, però la gestió no tingué èxit. Malgrat la negativa de Valldemia, Rafel no defallí i afrontà la seva dissort i la de l'escola, tot entregant-se a la preparació de nous textos per als seus alumnes, sobretot, referents a l'ensenyament de llengua catalana. Va fer de cicerone de destacades personalitats que visitaren la localitat, com ara el mateix mossèn Jacint Verdaguer l'any 1901.

Com si no tingués prou feina intentant fent reeixir la seva pròpia escola, l'any 1898 acceptà l'oferta que li va fer l'Ateneu de la Classe Obrera de Vilassar de Mar, de la qual era soci honorari,¹¹ que consistia a ser director-professor de les Escoles de nit d'aquesta institució. Aquesta col·laboració amb l'Ateneu, a part d'honorar-lo amb el gest, demostra la voluntat pedagògica del nostre personatge que, fins i tot, de nit, donava classes als fills d'obers i pagesos més necessitats de cultura.

Mentre va dirigir l'escola, mantingué relacions molt fluïdes amb el consistori municipal, al qual sempre convidava amb motiu de les sessions d'avaluació i oferia sempre la presidència en els exàmens del col·legi.¹²

Malgrat la lluita titànica, Rafel es veié obligat a tancar el centre escolar el març de l'any 1906, causa de la greu crisi que patia l'escola.¹³ L'any 1910 hagué de malvendre l'edifici, que havia aixecat el seu pare, a Pau Sust, àlies *Pau Calafat*, per 17.500 pessetes, i repartir l'import de la venda a la resta d'hereus. A Rafel, li pertocaren 7.332 pessetes.

Després de la clausura de l'escola de Vilassar de Mar, es traslladà a Barcelona on, inicialment, i per poc temps, segons sembla, va fer de professor. Finalment, i per necessitat, es va veure obligat a entrar a treballar als despatxos de la fàbrica dels senyors Feliu, on estigué empleat durant quinze anys. No s'allunyà de la didàctica, i promogué entre els alumnes de l'escola de l'Ateneu de Vilassar de Mar la participació als cursos d'història de Catalunya i d'escriptura catalana a Vilassar i a Barcelona entre 1918 i 1921. Els alumnes eren premiats amb obres seves, com la *Guia d'escriptura* i el *Promptuari*, així com altres llibres de lectura.¹⁴

El 14 de febrer de l'any 1921 va patir un fort accident a causa de l'atropellament d'un tramvia a la Rambla de Barcelona. Des d'aquella data, tot li anà de mal borràs. Romangué vuit mesos immòbil i l'empresa l'acomiadà. Mig convalescent, només trobava consol al port de Barcelona, en companyia dels pràctics que, en bona mesura, havien estat gairebé tots alumnes seus de Vilassar de Mar, com ara Felícia Sust i Vives, el pràctic major de l'autoritat portuària barcelonina.

Morí a la ciutat comtal el 3 d'abril de 1922, i fou enterrat al cementiri Nou d'aquesta ciutat.

RAFEL MONJO A TRAVÉS DE LES SEVES OBRES

Com s'ha dit, a la mort del pare, l'any 1884, Rafel s'encarregà de la direcció del centre acadèmic. Conduí l'escola familiar a partir de l'any 1884 i fins al 1906, en què, a causa de la greu crisi que patí l'escola, es veié obligat a tancar portes. Aleshores es traslladà a Barcelona, al tercer pis del número 318 del carrer de València, on continuà exercint el mestratge de primera ensenyança i el professorat de batxillers en filosofia.

Fins a la data del tancament del col·legi, havia procurat mantenir el Sistema d'Ensenyament Monjo, basat en el respecte i la disciplina ideat pel seu progenitor. En aquest sentit, vuit anys després de la seva clausura, l'any 1914, divulgava en un opuscle, *Apuntes sobre el sistema de enseñanza Monjo*,¹⁵ l'experiència docent del centre vilassarenc.

Apuntes sobre el sistema de enseñanza Monjo (1914)

Aquest llibret no és altra cosa que un intent d'enaltiment de la figura del pare de l'autor.¹⁶ Un homenatge pòstum de reconeixement. En les seves pàgines, l'autor analitza el sistema emprat al Col·legi Nàutic Mercantil de Vilassar de Mar, no només durant el període que va regentar el seu pare (1876-1884), sinó, també, durant el temps en què el mateix autor conduïa la direcció del centre educatiu (1884-1906). El llibret està dividit en dues parts, que se succeeixen a la fi del preàmbul, on es desglossen les generalitats del mètode emprat a l'escola per exercir la docència. Dels dos apartats predits, el primer descriu el règim i el funcionament del col·legi; altrament, el segon està format per diversos apartats, i defineix en cadascun el mètode Monjo aplicat en la seva docència. Els apartats que fraccionen aquesta segona part del llibre s'expliquen sota els noms de les següents matèries: gramàtica, escriptura, dictat, dibuix, geometria, traçat geomètric, aritmètica, geografia, gimnàstica i declamació.

De la lectura atenta d'aquesta obra, es poden inferir algunes de les idees i del to que s'emprava en les classes de l'escola de Can Monjo. Rafel Monjo posa en els exemples dels apunts escolars, i que formen cada apartat del llibre, algunes de les lliçons del seu pare, però hi ha glosses on desputen afirmacions que semblen molt pròpies del mateix puny i lletra de l'autor. Serveixin d'exemples del que diem, dues cites de la part de geografia del volum descrit:

«-¿Qué fue Cataluña en lo antiguo?

- Cataluña fue la patria de la antigua nación catalana, que habiéndose hecho independiente de los moros, disfrutó bajo el dominio de los condes de Barcelona los derechos de estado soberano e independiente. Uniós con Aragón, adquirió los reinos de Mallorca, Cerdeña y Sicilia, y bajo el nombre de Reino de Aragón llegó a ser la nación más poderosa de las que componían entonces España. (SIC)

...

- ¿Cuál es el carácter de los catalanes?
- Los catalanes constituyen una raza especial en España; hablan un idioma propio que es lacónico, enérgico y expresivo; son laboriosos, amigos de la justicia y de la independencia, emprendedores y atrevidos, sufridos y valientes. Cataluña, antes de incorporarse a Castilla, era el pueblo marítimo más poderoso: hoy es la región de España que tiene más industria, comercio y marina». (SIC)

RAFEL MONJO, UN DESTACAT MILITANT CATALANISTA

Veient el to emprat en les classes del col·legi, no ens és difícil d'imaginar Rafel Monjo com un ferri defensor del catalanisme. De fet, un dels trets més característics d'aquest personatge, és el seu paper com a destacat activista del moviment catalanista local al tombant de segle.

En el panorama del catalanisme vilassarenc, Rafel Monjo tingué una especial rellevància. Ja en el certamen literari de 1887, el seu nom figura en la nòmina de particulars i institucions que oferien algun premi dels primers Jocs Florals de Vilassar de Mar.¹⁷ Concretament, oferia el novè premi, que estava format per una col·lecció, amb les obres completes del seu pare, al millor treball que versés sobre «els avantatges que representa l'ensenyament a la societat en general».¹⁸ En aquest detall, copsem una de les seves fixacions durant tota la seva vida, la fe en la docència com a motor de progrés de la societat. Sens dubte, la participació de Monjo en l'organització del certamen literari pren especial rellevància si es té en consideració que aquell esdeveniment fou la llavor de la futura fundació de l'Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar, la secció local d'Unió Catalanista.

Deu anys més tard de la celebració del certamen literari, el 25 de desembre de 1897,¹⁹ quan es constituï l'Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar, Monjo figurava entre els prohoms catalanistes promotors de la institució.²⁰ La junta era presidida per Joan Cisa, el secretari era l'home sobre el qual estem versant, mentre que el tresorer era Emili Sust i els vocals Joan Suari i Pere Julià. En el si de l'Agrupació Catalanista, a banda d'exercir de secretari, Monjo va col·laborar amb el degà dels catalanistes de Vilassar de Mar, el notari Jaume Arús i Font,²¹ que era el director de l'orfeó de la institució, que havia estat fundat l'any 1898. En efecte, Monjo fornía de veus blanques, que provenien de la seva escola, el *Cor Lo Planter*, del notari Arús.

Mostra de la seva militància política en el si de l'Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar, és el seu *Discurs llegit per en Rafel Monjo i Segura en el míting celebrat per la Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar, el dia 11 de mars de 1900 amb motiu del aniversari de sa inauguració oficial* (1900).²² Per copsar l'ideari polític de Monjo ens atansarem a aquesta obra seva, tot resumint els aspectes generals dels tres eixos sobre els quals pivotà el discurs. Aquests tres elements sobre els quals Monjo va bastir la seva argumentació foren l'ús de la llengua, el servei militar i el sistema tributari.

Pel que fa a l'ús de la llengua, Monjo presta especial atenció al seu ús a l'escola, no nega la necessitat que els alumnes aprenguin el castellà però, al mateix temps, recalca molt la idea dels turments i les angoixes que, segons ell, causa l'aprenentatge dels escolars en la llengua castellana, que, sens miraments, considera forastera. No és d'estranyar que Monjo iniciï el seu discurs per la part que més i millor coneix; com a professor, coneix de primera mà la necessitat d'emprar la llengua vernacle per tal d'arribar a assolir els millors fruits de l'ensenyament. Ell mateix reconeix que, a voltes, havia de fer ús del català en les seves lliçons per tal de fer arribar el contingut de les seves explicacions a l'alumnat. En aquest punt del discurs, Monjo considera vital que els mateixos docents comencin a emprar el català en les seves lliçons i, tanmateix, es lamenta que els seus col·legues de professió estiguin «enamorats» de la llengua castellana. Un altre aspecte que Monjo considera bàsic és que a l'església les prèdiques i les oracions es puguin fer en català. Sobre aquest punt, Monjo hi passa de puntetes, i mostra la seva satisfacció amb la llavors recent pastoral del bisbe de Barcelona, que recomanava als preveres l'ús del català en els sermons i prèdiques.²³ No content amb això, Monjo reclama que aquesta pastoral sigui feta extensiva a totes les diòcesis del Principat. El tercer punt relacionat amb la llengua sobre el qual versa Rafel Monjo, no és altre que l'ús del català en l'àmbit de la justícia. Reivindica l'ús del català, no tant per la defensa dels interessos del processat, sinó, més aviat, per assolir el correcte funcionament de la justícia, i així prescindir dels perjudicis que sovint causaven els malentesos i les arbitrarietats causats per la dualitat de llengües i, sobretot, per la presència, sempre incòmoda i molesta, d'intèrprets i traductors. Com a solució als problemes lingüístics de l'administració de justícia, Monjo proposa que a Catalunya només exerceixin jutges i magistrats catalans. Per cloure les gloses del discurs que es refereix a la llengua, Monjo carrega especialment les tintes contra els funcionaris que dependen de l'Administració central de l'Estat.

Quant al servei militar, Monjo mostra la seva disconformitat amb el sistema de reclutament basat en les quintes. En les circumstàncies històriques que envoltaven aquelles dates, el debat sobre la contribució de sang era quelcom de suma actualitat. Per a Monjo, el compliment del deure ciutadà en temps de pau no té raó de ser, i encara menys que la igualtat vers la incorporació a files es pugui veure estroncada per aquells que posseïen «tres-cents duros» per rescabalar-se en metàl·lic. Es mostra complagut amb el fet que algunes nacions emprin el servei obligatori, però el servilisme i la influència del diner el fa dubtar de les garanties d'igualtat d'aquest sistema i, tanmateix, el troba abusiu en temps de pau. Encara, en aquest punt reconeix que, dins el programa catalanista, la tesi més generalitzada és que el servei militar per als catalans ha de ser voluntari, o bé mitjançant un pagament convingut amb l'Estat, sense lleves en massa ni quintes. Segons ell, els catalanistes només admeten en un cas l'obligatorietat del servei, i és que Catalunya sigui envaïda per una força externa, en una espècie de nova versió de l'antic *Princeps Namque* dels usatges medievals abolits amb la Nova Planta. Es mostra molt crític amb la política exterior espanyola que, aleshores, guerrejava ací i allà, i maldava per conservar les engrunes del vell imperi hispànic, i repeteix contínuament que els catalans són amants de la pau i que no es deleixen per ampliar el territori, només pretenen defensar allò que els és propi.

Finalment, sobre el sistema tributari, Monjo es mostra clarament contrari a l'existència de l'impost de les cèdules personals i dels impostos sobre els béns de consum. Altrament, defensa la supressió de les càrregues sobre el paper timbrat, segells i pòlisses que, segons ell, tant obstaculitzaven el comerç, així com també l'abolició dels *drets reals*, que no eren altra cosa que l'impost sobre transmissions d'heretats de patrimoni. Rafel proposa unes contribucions territorials i industrials que taxin a la baixa, el repartiment de les quals sigui fet pels gremis de les poblacions, ja que, segons ell, són els que coneixen les necessitats de cadascú, més que no pas els funcionaris del ministeri de l'Estat. Proposa, també, que els petits industrials estiguin exempts de la contribució, sempre i quan els seus beneficis anuals no superin el jornal d'un treballador. Com a contrapartida a la disminució o supressió de les taxes anteriorment esmentades, Monjo pretén la creació de la *contribució d'ingressos*, que havia de tenir un caràcter especial, ser directa, gradual i progressiva, i només s'havia de cobrar els anys en què s'hagués de saldar el dèficit del pressupost regional. Aquesta taxa havia de ser flexible a tenor de la riquesa del contribuent, i tenir en consideració variants, com ara el seu nombre de fills. Exempts d'aquesta càrrega, n'havien d'estar aquells que els seus ingressos fossin inferiors a la quantitat anual representada pel triple jornal d'un treballador. Aquestes mesures anaven clarament encaminades a afavorir la petita empresa i la indústria i, segons Monjo, les mesures econòmiques de contenció i una bona orientació de l'estalvi podrien esmerçar més esforços en el capítol d'obres públiques.

Aquest discurs de vint pàgines fou editat per la Impremta *La Renaixensa* el mateix any de la seva lectura, així com també en quatre parts a *La Costa de Llevant*,²⁴ que era la veritable veu d'Unió Catalanista al Maresme. Encara, vint-i-un anys després, un escrit de Pere Julià i Sust, publicat a la premsa general, feia esment dels successos del procés judicial.²⁵

Els postulats d'aquest discurs aixecaren certa polseguera política en els cercles més conformistes, amb el sistema del bipartidisme dinàstic. Aquestes discrepàncies arribaren a dur Monjo davant de la justícia i, fins i tot, els mitjans de comunicació se'n feren ressò.²⁶ El judici de faltes es resolgué sense incidents. El magistrat obligà Monjo a pagar mil pessetes de fiança i mil en condició de multa, tot i que la causa havia estat sobreseguda. Per sufragar les despeses judicials i aconseguir treure Rafel de la presó, l'Agrupació obrí una subscripció popular.²⁷

Malgrat aquest incident judicial, Monjo no s'arronsà d'espatlles, ans el contrari, en menys d'un mes ja havia tornat a la palestra política i desafiava l'autoritat. Ho va fer donant una conferència, titulada amb l'oportú títol de «Condicions de propaganda catalanista y debers primordials dels seus adeptes pera que son triomf sia segur y de durada», a l'Associació Democràtica Catalanista «Lo Sometent» de Barcelona. Novament, va ser elogiat per l'eloqüència de la seva retòrica.²⁸ Una altra prova que l'estirada d'orelles judicial no li va parar els peus, és el discurs dictat l'any 1901.²⁹ Aquest mateix any començà a aplicar coherentment el primer punt del seu famós discurs de 1900, on intensificava les lliçons de català a la seva escola, d'aquesta forma predicava amb l'exemple.

L'activitat i els maldecaps dels darrers anys al capdavant del Col·legi Nàutic, així com els esforços que va emprar en l'estudi de la llengua, no el van fer desistir de seguir amb la seva modesta trajectòria política, i així fou com, l'any 1902, Monjo fou elegit president de l'Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar.

Anys a venir, concretament el 1920, en la cinquena edició del *Breu compendi de la història de Catalunya*, trobem encara traces de la vinculació de Monjo amb el moviment catalanista, ja que la dedicatòria del llibre parafraseja el següent: «A l'honorable Junta Permanent de la Unió Catalanista, entitat iniciadora del moviment de reivindicació de Catalunya».

L'OBRA FILOLÒGICA DE RAFEL MONJO

La seva militància política no romangué només en paraules, ja que la coherència en els seus escrits ara comentats corre paral·lela a una formació i estudi en el camp de la llengua catalana. Acadèmicament, excel·lí en l'estudi de la gramàtica i la llengua catalanes. A la seva escola, sempre vetllà per la «normalització» del català. Aquesta fallera per la llengua acabà essent gairebé una fixació, fet que el portà a publicar diversos estudis que esdevindrien eines de referència de la seva escola, així com també de bona part de la gent del carrer, delerosa d'escriure un català el més correcte possible.

Per bé que la Gran Enciclopèdia Catalana el defineix com a gramàtic, nosaltres –tot i que no cursà estrictament estudis de filologia– ens estimem més considerar-lo com un dels pioners d'aquesta disciplina en el panorama de la llengua catalana. Tanmateix, per la dispersió del caràcter de les seves obres, el més apropiat seria considerar-lo, simplement, com a lingüista.

Pel fet d'exercir de professor durant tota la seva vida, haver rebut formació a la carrera de marina i arribar a ser oficial de la marina mercant, Pompeu Fabra li encomanà un diccionari marítim. Aquest diccionari, que no fou del gust del comitent, va ser revisat pel gironí Joaquim Ruyra. Amb tot, la feina de Monjo no va ser pas feta en va, atès que una part del diccionari es va emprar en la confecció del *Diccionari Català Valencià Balear*. Monjo va introduir a l'obra de mossèn Antoni Maria Alcover més de mil cinc-cents termes catalans, la major part de caire mariner, segons paraules del mateix Francesc de Borja Moll.³⁰ En efecte, Monjo va col·laborar en l'obra d'Alcover, en un moment en el qual el canonge de la seu de Palma havia caigut en desgràcia a ulls de l'Institut d'Estudis Catalans i dels polítics catalans. Potser fou, precisament, aquesta afinitat amb el mallorquí, que li meresqué a Monjo el rebuig per part de Pompeu Fabra.³¹

Dins aquesta vessant de la seva vida, cal destacar les obres que publicà pel que fa a la disciplina que més l'entusiasmà, la lingüística. En primer lloc, l'any 1902, edità *Reglas pràcticas d'escriptura catalana*,³² obra que s'esgotà pràcticament al mateix moment que sortí al mercat. Més tard, l'any 1918, publicà el seu *Promptuari*

*ortogràfic català*³³ i, encara, el 1919, completà la seva obra amb la publicació de la *Guia pràctica per a escriure en català*,³⁴ que havia d'actualitzar la publicació de 1902, tot tenint presents els preceptes normatius lingüístics de l'Institut d'Estudis Catalans. Totes aquestes obres foren concebudes des d'una òptica bàsicament utilitarista i pragmàtica, com a llibres de butxaca de consulta freqüent.

***Reglas prácticas d'escriptura catalana* (1902)**

Amb aquesta obra de tan primerenca data, Rafel Monjo es donà a conèixer, en la comunitat d'entesos lingüistes, com una promesa entre els gramàtics nats a recer de la Renaixença. L'any 1902, amb quaranta-quatre anys, palesava el seu interès per la matèria, onze anys abans que l'IEC publicués les seves vint-i-quatre *Normes ortogràfiques* (1913). Com serà costum en totes les obres, el volum és reduït a la mínima expressió (trenta-dues pàgines i 18 cm), per tal de fer-lo el més manual i assequible possible a tots els públics. En aquest sentit, cal dir que aquest exemplar només costava una pesseta.

Segons sembla, aquesta obra havia estat en part iniciada per Joan Monjo i Pons. Rafel l'actualitzà entre els anys 1897 i 1901, mentre preparava els textos per a l'ensenyament de llengua catalana de la seva escola de Vilassar de Mar.

El pròleg de l'obra és tota una proclama del que serà el seu quefer durant els darrers anys de la seva vida. Per tal de no deixar-nos cap detall, el transcrivim íntegrament.

«Extès ja per tot Catalunya'l desitx de recobrar sa gloriosa personalitat; ben clar, ben manifest el desvetllament de l'esperit català, hora és ja de que fem els medis pera collocarnos en condició de fruïr aytal millora y defernos dignes ensemps de tan gran be. Es un d'aquests medis, y de segur el mes important i profitós á la vida; y això ho hem de fer, no sols en so de protesta contra la imposició d'una llengua forastera, sinó també ab el noble fi de fernos mereixedors dels drets que reclamem. "Poble que conserva sa llengua, es poble viu". Si usem, donchs, á tothora nostra llengua, Catalunya sempre á despit d'injustícias y rancunias; mantindrèm viu'l recort de las tradicions d'asquesta terra; y's ferà per fi patent la especialitat de nostra rassa, justificadament de passada la rahó que'ns assites al reclamar els drets de la terra catalana. Aquestas consideracions son las que m'han portat á emprendre aquest treball, qual qual fi no es altre que'l de facilitar als catalans els medis de lograr el desitx que arreu sento espessar als meus paysans d'escriure en la nostra llengua. No desconech pas per això, ho confesso, la dificultat de ma empresa. De tots els qui plegats constituïm la gran família catalana, massa cert es que'ls nascuts a Barcelona y sa provincia som els qui mes imperfectament parlem; mosaltres som també sens dubte'ls qui hem sofert mes en la parla'ls efectes de la influencia castellana ja que usem a cada pas termes i modismes que no son pas catalans ni de bon tros. Y sent, com es, el llenguatge parlat la veritable base de la escriptura y l'únich recurs ab que conptan al escriure las personas poch ins-

truïdas, aquesta imperfecció del llenguatge que llamentem fa que, dificultant en gran manera sa representació escrita, vingui casi á impossibilitar el meu proposit de donar reglas precisas, però am alcans de todas las inteligencias, pera escriure en català que aquí tenim, n'es bona mostra'l dubte que'ns trovem la immensa majoria de nosaltres al voler posar las paraulas "pare, sense, famella, cordill, moreno, somia" y tantas, en qual cas no sabem si nem d'escriurelas ab "a" ó ab "e", ab "o" ó b "u", y tot per efecte de la pronunciació poch neta que tenen entre nosaltres les vocals. Y lo mes trist del cas es que si'l que escriu te poch coneixements, si no sap la derivació de la paraula, de que's tracta, ni's pot valer tan sols de sa equivalencia castellana pera pendre norma, no n'hi queda pas d'altra, ni se li pot donar, per lo mateix, ca més camí pera aclarir el seu dubte que'l de seguir l'ús establert, us que sols pot coneixe acudint al diccionari, llegint molt y fixantse ben be ab la manera com escrihuen els que'n saben. Malgrat tan gravíssim inconvenient, esposaré ab els termes mes senzills y entesos que jo sàpiga las reglas precípals que cal seguir pera escriure, si no ab perfecció, mitjanament, á lo meny, en català; logrant aixís, si res mes no, obrir el camí á tots los qui, ab prous ganas encare per falta d'una mica de guia y de consulta. Una advertencia faré pera acabar. Al objecte de reduir tot lo possible aquest treball deixaré d'esplicar tots aquells casos en que s'escriu igual que en castellà: sols tractaré de donar las reglas d'escriptura particulars de la llengua catalana. L'autor.» (SIC).

***Promptuari ortogràfic català* (1918)**

Un promptuari és el compendi de les regles principals d'una ciència o art. El mot deriva del llatí *promptuarium* que, literalment, significa «armari». Metafòricament, es tracta d'un armariet de coneixements. La lexicografia catalana té diversos promptuaris. Alguns són només una tirallonga de mots, ordenats alfabèticament, i d'altres inclouen també un petit resum de regles ortogràfiques. Concretament, el *Promptuari ortogràfic català* Monjo és d'un tipus propi i que no s'adiu als cànons establerts en aquest tipus d'eines lexicogràfiques, en altres paraules, que Rafel Monjo adaptà el concepte a l'eina que volia crear. El *Promptuari* Monjo és tan sols un llistat de paraules, un reguitzell de mots escrits correctament per ordre alfabètic, per tal que el lector pugui cercar i veure com s'ha d'escriure el mot. No és un diccionari en *stricto sensu*, seria, més aviat, un glossari extens, ja que no hi ha les definicions, és un llibre de consulta ràpida format per cent quaranta pàgines i catorze mil mots, al final dels quals el lector pot trobar una sèrie de recomanacions de caràcter ortogràfic a manera de suplement. Aquest llibre va dedicat, des d'impremta, als amics de l'autor, Antoni Feliu i Prats, Josep Feliu i Prats, Jaume Amat i Lloveras i Felicià Sust i Vives i, tot sigui dit, de pas, tots ells fervents catalanistes que pertanyien a l'Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar.

El *Promptuari* Monjo té el seu mèrit pel fet de ser dels primers editats, ultra la publicació de les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans, que daten del 24 de gener de 1913.³⁵ Si bé el *Diccionari Ortogràfic* de Pompeu Fabra (1932) tenia quatre-centes quaranta-set pàgines i feia 16x23, el *Promptuari* Monjo

tenia només cent quaranta pàgines i mesurava 12x17 cm. La diferència salta a la vista. El *Promptuari* Monjo era molt més manejable i, segons el seu autor, estava «destinat a la gent del poble». Per tal d'aconseguir la reducció predita, Monjo va seguir tres criteris: va prescindir de les paraules menys emprades, les que no oferien dubte en l'escriptura, les que s'escriuien igual que en castellà i les castellanitzades. En pro de la brevetat, transcrivim només la part dogmàtica del pròleg que, a l'ensem, és la més interessant, i prescindim de la part final que és, bàsicament, la justificació de l'edició i l'explicació de l'ús del *Promptuari*.

«El vocabulari publicat per l'Institut d'Estudis Catalans ha vingut a satisfer en part la necessitat que d'una obra de consulta se sentia entre nosaltres d'ençà que's promulgaren ses Normes ortogràfiques. I diem en part, perquè, no podent utilitzar per llur manca de condicions apropiades cap dels altres vocabularis publicats abans, avui li falta encara a la gent del nostre poble quelcom més pràctic: una guia per a ses diàries necessitats, ço és, un Consultor de caient ben popular, un llibret prou extens, però ensems clar, senzill i lo més breu possible, on pugui acudir en tot moment per a esvaïr amb facilitat els dubtes que forçosament se li han de presentar ara com ara en escriure en nostra llengua. Aquest buit és el que ve a omplir aquest *Promptuari*. Destinat especialment a la gent del poble, hem procurat que dins s'ha convenient extensió resultés aquest llibret el més senzill i reduït possible. Perxò sols hi em incloses les paraules més usades, boi suprimint-ne de cop les que no poden oferir dubte i demés les que s'escriuen igual que en castellà que en castellà. I encara n'hauríem suprimides moltes més, si no haguéssim cregut necessari tenir en compte nostra fosca pronúncia de vocals, que tan ens dificulta, i als barcelonins sobretot, escriure en català...» (SIC)

***Guia pràctica per a escriure en català* (1918)**

Immediatament després de la publicació del *Promptuari*, Monjo edità, l'any 1918, *Guia pràctica per a escriure en català. Breu resum d'ortografia d'acord amb el sistema adoptat per l'Institut d'Estudis Catalans*. Als preliminars d'aquest llibret, s'indica que «és complement d'aquesta obreta el *Promptuari* del mateix autor». Tanmateix, com el propi autor indica al subtítol i al pròleg, havia estat arranjada d'acord amb les normes de l'IEC de 1913. Per bé que l'editorial que el va treure a la llum, el considerarà la segona edició de les ja velles i desfasades *Reglas pràcticas d'escriptura catalana* de 1902, Monjo no només canvià el títol de l'obra, sinó que, substancialment, bo i conservar l'estructura de les *Reglas pràcticas* pel fet d'haver-se adequat a les noves directrius de l'IEC, esdevenia una obra totalment nova.

Rafel Monjo dedicà aquesta obra, que fou la darrera, a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, a la qual estigué adherit durant molt de temps, amb aquests mots: «Tribut de fervent admiració a la benemèrita Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, patriòtica entitat que tant es desvetlla per la catalanització i l'avenç intel·lectual».³⁶

D'aquest llibret, de setanta-una pàgines i 19 cm, es feren dues edicions, la primera (considerada la segona) l'any 1918, i la segona (considerada la tercera) l'any següent. Seguint amb la tònica de les anteriors publicacions, era una obra molt econòmica (una pesseta) per tal que pogués ser adquirida pel major nombre de persones possibles. Com ens els casos anteriors, per tal de copsar el to apassionat de l'autor, transcrivim el pròleg.

«“Poble que conserva sa llengua, és poble viu”. Amb aquesta sentència patriòtica encapçalàvem fa setze anys, en ple regnat entre nosaltres d'una diversitat de sistemes ortogràfics, una obreta titulada “Regles pràctiques d'escriptura catalana”, en la qual seguïem el sistema ortogràfic més generalitzat aleshores. Agotada aquella obreta al cap de pocs mesos, unificada després i metoditzada la nostra ortografia amb la promulgació de les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans, vàrem creure de seguida necessari reproduir-la per tal de popularitzar les normes i posar-les ben bé a l'abast del nostre poble. Aquest intent i no cap més, obeeix, doncs, a la present publicació. El llibret que oferim avui als catalans és senzillament una refosa del de 1902, però de més informada enguany pel propòsit d'abastir el nostre poble d'una obreta tan pròpia per facilitar-li, ben senzillament exposades, les regles que li cal saber per a escriure correctament en català, com utilitzable també per son pla d'exposició i ses condicions materials per a l'ensenyança del nostre llenguatge escrit en les escoles. Val a dir, que això, que la pràctica de la moderna ortografia catalana se'ns ha fet tanmateix bon xic més fàcil i assequible d'ençà que comptem amb obres de consulta, entre elles el *Promptuari ortogràfic català* que publicàvem no fa gaire, per l'immediat esclariment de tot dubtós en l'escriptura. Cal esperar ara que quantes més facilitats siguin donades als nostres paisans per a que coneguin nostre idioma, com més planera els hi fem aquesta tasca, més i més aniran sentint l'afició a escriure-hi, fins a adquirir l'habitut d'usar-lo, com és de llei, en totes les manifestacions de la vida, amb la qual cosa, lograrem entre altres avantatges el de fer-nos més mereixedors de que se li dongui a nostra terra la personalitat política que per a ella demanem, i per l'obtenció de la qual tant de temps fa que venim bregant a Catalunya. I ara acabem repetint lo advertit en la nostra esmentada publicació de 1902, ço és, que en gràcia a la brevetat sols ens ocuparem de l'ús de les lletres que podem oferir dubte en català i del punts ortogràfics que en una o altra forma venen a constituir una particularitat del nostre idioma. L'autor. Març 1918.» (SIC)

ALTRES OBRES DE RAFEL MONJO

Breu compendi de la història de Catalunya (1903)

Com a lletraferit que era Monjo, escrigué una modesta obra³⁷ referent a la història de Catalunya, que no té més rellevància que l'estrictament anecdòtica. Aquesta obra testimonia l'amor de Rafel Monjo per la seva terra i per la història. Aquest llibre, sense gaires pretensions d'erudició, presenta una història general al

gran públic. Malgrat el seu caràcter modest, va assolir un grau de notòria difusió, ja que se n'arribaren a fer, com a mínim, cinc edicions.

En les escadusseres cinquanta-sis pàgines que formen aquest poc pretensió volum de 18 cm, Monjo situa un preàmbul titulat «Els primers temps», que condueix el lector des de la protohistòria del Principat fins a l'any 1150. Ultra aquest preàmbul, el cos del llibre es fragmenta seguint la clàssica estructura del relat històric, jalonat per mitjà de les forquilles de govern de comtes i reis. Entre les pàgines 47 i 49 hi ha un resum com a cloenda, entre les pàgines 51 i 53 els esquemes explicatius es refereixen als «territoris propis i perduts» i, finalment, a les planes 54, 55 i 56, hi ha el quadre cronològic que, alhora, és l'índex del llibre.

Com hem fet quan comentàvem les altres obres, transcrivim el pròleg amb integritat, ja que el seu contingut és tot un manifest de l'ideari de Rafel Monjo. S'hi fan presents les raons que motivaren l'autor per fer una obra decididament tendenciosa i feta, segons ell, per a «la gent del poble».

«Es diu i amb molta raó que si els catalans sapiguessin lo que ha succeït a Catalunya foren tots catalanistes; o en altres termes, que si els nascuts en aquesta terra coneguessin sols un xic del seu passat ens interessaria tot al moment pel seu perviure. I això prou és ben cert; que si un poble no coneix la seva història, si no sap lo que ha sigut, mal podrà establir comparacions entre un temps i un altre; no essent-li així possible formar son esperit ni encertar amb coneixement de causa la conducta que li cal seguir per a conquerir els drets que li pertoquen. Ara bé, al català il·lustrat que vol saber el passat de Catalunya no li falten pas històries molt extenses i escrites de mà mestra i amb riquesa de detalls, però el fill del poble, orfe generalment de coneixements històrics de Catalunya, no són pas aquestes les obres d'història que de moment necessita. Per a que compreguï nostra gent l justes que son les aspiracions de Catalunya i senti de seguida en son cor un ferm desig de nova vida no necessita pas conèixer fil per randa el passat de la nostra terra; no és una història detallada lo que millor li cal, una relació ben curta i degudament comentada de lo que a Catalunya ha succeït. Això és, doncs, lo que ens proposem escriure: breu compendi de la història de Catalunya per a ús de la gent del poble, una recopilació de lo menys que respecte a la nostra pàtria hem de saber els que hem nascut en aquesta terra; en una paraula, una història de Catalunya molt compendiada, ben manual i de condició essencialment popular. Inspirats en aital propòsit, no pensem pas historiar tots els regnats, que això ens apartaria de l'objecte que perseguim, sols dels principals farem esment, i encara en aquests regnats només dels fets més importants donarem compte. Lo que sí farem serà fer notar, com hem indicat abans, per a ensenyança saludable i millor comprensió del llegidor les causes principals a què es degut el fet de què, havent sigut un dia Catalunya una nació lliure, floreixent i poderosa, lluny de trobar-se avui mestressa, com és de llei, a casa seva, es vegi anguniosa i cohibida, sota peu d'una altra terra, despullada de sa personalitat, i sense poder governar-se per si sola ni desenrotllar amb tota llibertat ses energies. Fetes

aquestes prevencions, sols resta expressar nostre desig de què aquest petit treball dongui en profit de Catalunya els sanitosos fruits que per a ella voldríem certament amb tota l'ànima. L'autor. Febrer 1903.» (SIC)

L'esperit autodidacte i l'amor per l'estudi li venia per via paterna i, com s'ha vist anteriorment, la gramàtica i la lexicografia no varen ser les úniques branques del saber que Monjo va abordar. A part de la història, hi hagué altres disciplines que despertaren les seves inquietuds, com ara l'astronomia, camp en el qual realitzà alguna experiència amb esperit clarament científic.³⁸

CONCLUSIONS

Per mitjà de la lectura de les obres publicades per Rafael Monjo i Segura, ens hem intentat aproximar a la figura d'aquest personatge, ofuscat, durant molts anys, per la notorietat del seu pare i del seu fill. Amb aquesta comunicació, s'ha intentat desempolsegar alguns aspectes biogràfics i, sobretot, acadèmics, d'aquest pedagog i lingüista vilassarenc que actuà sempre mogut pel seu neguit catalanista. S'han analitzat les seves obres referents a la filologia catalana, de les quals ha quedat clar el seu pragmatisme a l'hora d'intentar normalitzar la llengua catalana en tots els nivells de la societat del temps. Altrament, l'anàlisi d'altres tres obres seves, una, referida al sistema emprat al col·legi familiar, un discurs polític que llegí l'any 1900 i un llibre d'història general del Principat, palesen la poliedritat d'un personatge poc conegut i ple de matisos. Atès que no permeten aproximar-nos al nostre personatge, expressament s'han deixat a part altres obres de caràcter tècnic editades per ell, però de les quals no és l'autor exclusiu, com ara la tercera edició ampliada i corregida del *Manual de Cálculo Mercantil*, la segona edició de *Resolución gráfica de todos los ejemplos contenidos en el manual de Cálculo Mercantil*, el volum titulat *Cálculo instrumental explicado según la regla calculatoria de Gravet-Lenoir*, els quatre quaderns dels *Problemas de arquitectura naval*, els *Cálculos relativos a Arquitectura Naval* i el quadern del *Curso metódico de arquitectura naval aplicada a la construcción de buques mercantes*, obres que, o bé foren escrites pel seu pare, però que Rafel arranjà per a les seves ulteriors edicions, o que foren fruit del treball i la col·laboració d'ambdós. Per mor de ser breus intencionadament, s'han bandejat alguns aspectes de la vida de Monjo, com ara la seva bona traça artística, que el dugué a exposar algunes de les seves millors aquarel·les a la Sala Parés de Barcelona, que la crítica observa complaent i no escatimà amb comentaris favorables.³⁹

Quedaria una altra vessant de Monjo per tractar, la que es refereix a la seva docta sapiència en relació a temes marins. En aquest sentit, la recerca en les revistes per a les quals escrivia periòdicament com a expert, com foren *Marina Mercantil Española* i *Catalunya Marítima*,⁴⁰ l'anàlisi minuciosa de les obres comentades als paràgrafs anteriors i la recerca en el fitxer de mossèn Alcover, podrien esclarir aquesta faceta de Rafel Monjo que solament hem apuntat.

Alexis Serrano Méndez

NOTES

- 1.- DAMIÀ BAS I MACIÀ, *Carrers i gent de Vilassar de Mar*. Associació Amics de Vilassar (Vilassar de Mar 1996), 121-125. AGUSTÍ MARIA VILÀ I GALÍ, *Joan Monjo i Pons, un exemple de tenacitat*. Oikos Tau (Vilassar de Mar 1997). LLUÍS GUARDIOLA I PRIM, *Sant Joan de Vilassar. Història i geografia de la comarca vilassanesa i del Maresme* (Vilassar de Mar 1955), 169-183. ALEXIS SERRANO MÉNDEZ, *L'abans, Vilassar de Mar, recull gràfic 1852-1965*. Efadós (El Papiol 2007-2008), 162-165.
- 2.- BAS, *Carrers i gent de Vilassar de Mar*, 118-121. AAVV, *Enric Monjo: centenari: 1895-1995*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura (Barcelona 1995). MAXIMILIEN GAUTHIER, *Enrique Monjo, vida y obra*. Gliptoteca Monjo (Vilassar de Mar 1968).
- 3.- Una de les poques referències que hem trobat publicades sobre Rafel Monjo, a FRANCESC RODON, *Rafel Monjo i Segura, un altre nom oblidat*, Zerovuittresquaranta. Ed. Museu Gliptoteca Monjo (Vilassar de Mar 1995), 8-9.
- 4.- VILÀ, *Joan Monjo i Pons*, 184.
- 5.- X. FERRÉS, A. FOLCH, R. FOLCH, *Eduard Ferrés i Puig, arquitecte*. La Comarcal edicions, Amics de Vilassar i Ajuntament de Vilassar (1997), 120.
- 6.- Arxiu Parroquial de Sant Joan de Vilassar de Mar, «Llibre de registre de matrimonis», 1875-1897, f. 291. Esposà amb Josepa Garriga Tolosà, filla d'Esteve Garriga, natural de Malgrat, i Josepa Tolosà, provinent de L'Havana.
- 7.- Jesús Monjo (1848-1883), mestre de l'escola i germà de Rafel, abandonà el col·legi familiar l'any 1881. La marxa de Jesús –que moriria de tuberculosi un parell d'anys després–, així com la del professor de llatí, Isidre Rodoreda, l'any 1881, i la mort del pare l'any 1884, deixaren el claustre de docents per sota de les necessitats del centre, fet que obligà Rafel a contractar Jeroni Anyé. Com a digne membre de la saga Monjo, Jesús va passar a la posteritat amb la publicació de *Cálculos relativos a los planos de los buques*, de l'any 1863.
- 8.- Jeroni Anyé i Casanovas, més conegut com Jeroniet (Vilassar de Mar 1844-1923), féu la carrera de marina i el 1868 va ser nomenat segon pilot per la Comandància de Cartagena. El 1881 l'Audiència de Barcelona li expedí el certificat per dur a terme les tasques de secretari municipal, i aquell mateix any començà a suplir les lliçons de Jesús Monjo, mentre aquest estava de travessia. L'any 1887 tornà al quadre docent del centre, ultra la mort del fundador, i pactà amb Rafel Monjo per quedar-se el 17% dels guanys mensuals de l'escola. Després d'un llarg període d'intrigues i traïcions que suposaren molts maldecaps al director del Col·legi Nàutic, Anyé abandonà el centre, el 1896, per dedicar-se a l'ensenyament de minyons a la seva residència del carrer de Sant Roc de Vilassar de Mar. La seva escola només va romandre oberta durant dos cursos. L'octubre de 1901 va obtenir una plaça de docent a l'Escola Provincial de Nàutica de Barcelona com a catedràtic interí. A causa de la seva predilecció per les matemàtiques, assolí una certa glòria acadèmica amb la publicació a la revista *Fides*, dels mesos de setembre i octubre de 1909, de la seva trisecció gràfica de l'angle rectilini, obra que tornaria a publicar en forma de llibre, de trenta-dues pàgines més apèndix, titulat *Trisección del ángulo rectilíneo. Su teoría y solución*. Imprenta Collet (Vilassar de Mar 1911). Fou regidor del consistori vilassarenc entre 1887 i 1895 i jutge de pau del 1901 al 1903.
- 9.- Jaume Garriga i Tolosà, germà de Josepa Garriga i Tolosà (esposa de Rafel), era cunyat de Rafel per partida doble.
- 10.- Entre les visites de personalitats cal destacar, els anys 1885 i 1891 el bisbe de Barcelona Jaume Català Albosa, que havia estat exalumne de Joan Monjo a l'Escola d'Arenys; el

1888, Josep Sagasta, fill del llavors president del Consell de Ministres; el 1890, Josep Maria Vallès i Ribot, reconegut polític republicà que en diferents legislatures representà diversos districtes catalans a les Corts; el 1891, Joaquim Rubió i Ors, mestre en gai saber i catedràtic de la Universitat de Barcelona, i Josep Ricard Giralt, catedràtic de l'Escola Nàutica de Barcelona i, l'any 1896, Salvador Genís i Bech, mestre i escriptor col·laborador de *La Renaixença*, *La Vanguardia* i *La Veu de Catalunya*.

- 11.- JOSEP CARRERAS I MALLOFRÉ, *Ateneu Vilassanès. Primer Centenari 1883-1983*. Indústries Gràfiques Garcia (1983), 21.
- 12.- Arxiu Municipal de Vilassar de Mar. Fons Històric. Dipositat al Museu de la Marina. *Correspondència, fulls solts*.
- 13.- I ho comunicava a l'alcalde de l'ajuntament de Vilassar de Mar en un emotiu ofici del 3 de maig de 1906, amb aquests mots: «Tancat aquest col·legi al finir el mes passat, al deixar ab sentiment aquest vehinat y ab ell la casa de mos majors, entench cumplir un deber de cortesia y ensemps un deute d'agraiment al poble que trenta anys seguits m'ha aixoplugat dirigintme a V. Com á principal representant d'ell, ofereinli mos serveys y posarme en un tot á sa disposició. Sagrada tomba de mos immediats ascendents, bressol alhora dels meus fills y lloch en que m'he creat un bell estol de deixebles y amichs que de cor aprecio, sobrats títols d'estima y veneració ostenta als meus ulls aquest rialler poble de nostra venerada Patria catalana. Jo hi veig ab rahó el niu y l'origen de tan puras afeccions de la meva ánima, que'm permeten assegurar que per lluny que'm posi'l destí y per despiadadament que'm tracti, no podrán pas jamay esmortuhirse y molt menos esborrarse de ma pensa. Regoneixent, donchs com jo en lo esmentat motius suficients pera fonamentar el falaguer recort que de Vilassar guardaré sempre, Sor. Batlle, fentse ressó dels meus sentiments en el sí del Consistori, oferir á tan digna y genuína representació del poble la ben sentida y respectuosa expressió de mon afecte y mon viu agrahiment, tan per la carinyosa protecció que aquest vehins m'han dispensat, com per las inmerescudas mostras de consideració que de tots ells tinch rebudas. Tinguin els vilassarencs la cumplerta seguritat de que lo mateix en mas alegrías que en mas tribulacions sempre surará als meus llavis, fermament unit al de salutació á nostra estimada Catalunya, el crit de ¡Visca Vilassar!, benehit poble de la costa levantina, per tants motius objecte de joya y d'agradós recort per que suscriu. Visqui V. molts anys. Vilassar de Mar, 3 d'abril de 1906. El director, Rafel Monjo». Arxiu Municipal de Vilassar de Mar. Fons històric. Dipositat al Museu de la Marina. *Correspondència, fulls solts*. L'alcalde responia a Monjo, li reconeixia la tasca del centre i li agraià la seva personal entrega per la docència duta a terme al poble, en un ofici del 20 de maig de 1906. Arxiu Municipal de Vilassar de Mar. Fons Històric. Dipositat al Museu de la Marina. *Correspondència, fulls solts*.
- 14.- CARRERAS, *Ateneu Vilassanès*, 23.
- 15.- RAFEL MONJO I SEGURA, *Apuntes sobre el sistema de enseñanza Monjo*. Feliu i Susanna. Ronda de Sant Pere núm. 36 (Barcelona 1914), 47 pp. Aquesta obra fou complementada pel llibre «Història del Col·legi Nàutic-Mercantil de Vilassar de Mar», escrit per Rafel Monjo l'any 1915, però que va restar inèdit.
- 16.- Altrament, Rafel deixà escrites dues biografies del seu pare, una en castellà, datada l'any 1890 ("Biografía de D. Juan Monjo y Pons"), i una segona en català, que data de l'any 1915 ("En Joan Monjo i Pons. Esbós biogràfic"). Ambdós textos resten inèdits i els cita VILÀ, *Joan Monjo i Pons*.
- 17.- JAUME VELLVEHÍ I ALTIMIRA, «El primer certamen literari de Vilassar de Mar (1887)», *XVII Sessió d'Estudis Mataronis*. Museu Arxiu de Santa Maria - Patronat Municipal de Cultura (Mataró 2001), 69-77. Vegeu també, del mateix autor, la fitxa-comentari que es refereix al volum editat en commemoració de la celebració del certamen literari vilassarenc, al lloc web del Grup d'Història del Casal (apartat arxiu patrimoni).

- 18.- *Certamen de Sant Joan de Vilassá. Any 1887*. Imprenta La Renaixensa (Barcelona 1887).
- 19.- La secció local d'Unió Catalanista es fundà a la casa del notari Arús, al carrer de Sant Roc, el 25 de desembre de 1897, i el 26 de febrer de l'any següent és féu una sessió de propaganda política, de la qual prengué part, com a debutant, l'aleshores aprenent de polític Francesc Cambó.
- 20.- JAUME VELLVEHÍ I ALTIMIRA, «Aproximació als orígens del catalanisme al Maresme (1859-1902)», *XIX Sessió d'Estudis Mataronis*. Museu Arxiu de Santa Maria - Patronat Municipal de Cultura (Mataró 2003), 75-97.
- 21.- Jaume Arús i Font (Canet 1840 - Vilassar de Mar 1899) va exercir de notari a Espluga de Francolí entre 1870 i 1878. A Espluga estant, el 1872 en el si de l'efervescència de la tercera Guerra carlina, va preservar heroicament els protocols de la notaria i, més tard, el 30 d'abril de 1874, va salvar de l'execució vint-i-un liberals, veïns de la vila de Vimodó, presoners de les forces dels carlistes. L'any 1878 guanyà la plaça de notari a Vilassar de Mar, on es traslladà el 4 de març, i hi tingué un paper destacat en la causa catalanista. El 1887 fou un dels organitzadors del certamen literari. També fou un dels signataris del missatge a la Reina Regent de 1888, i l'any 1892 participà en l'Assemblea de les Bases de Manresa. També fou un dels delegats vilassarencs en les assemblees catalanistes d'Olot, Balaguer i Girona. Cofundador de l'Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar el 1897, l'any següent fundà, amb el secretari municipal de Vilassar de Mar, Pere Julià Sust (1861-1939), l'Agrupació Catalanista de la Costa de Llevant. Els darrers dies de la seva vida, els va dedicar a dirigir l'orfeó *Lo Planter*, fins a la seva mort, el dia 26 d'abril de 1899. El mes de juliol de 1900 el col·legiat Ramon Arqués Arrufat el substituï a la notaria vilassarenca.
- 22.- RAFAEL MONJO I SEGURA, *Discurs llegit per en Rafel Monjo i Segura en el míting celebrat per la Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar, el dia 11 de mars de 1900 amb motiu del aniversari de sa inauguració oficial*. La Renaixensa (Barcelona 1900).
- 23.- El bisbe de Barcelona, Monsenyor Josep Morgades, exigí, a inicis de l'any 1900, l'ús del català en la catequesi i en la vida pastoral.
- 24.- *La Costa de Llevant*, 18 de març de 1900, núm. 11, 6-8; 25 de març de 1900, núm. 12, 5-7; 1 d'abril de 1900, núm. 13, 5-7; 8 d'abril de 1900, núm. 14, 5-6.
- 25.- Aquest escrit es troba a l'especial «Viles de Catalunya», del diari *La Veu de Catalunya*, dedicat a Vilassar de Mar el diumenge 24 de juliol de 1921.
- 26.- En una notícia publicada el dia 25 de març de 1900, al diari *La Costa del Llevant*, llegim: «Lo dijous d'aquesta setmana l'han presentat devan del jutjat d'Instrucció d'aquest partit, per lo cual havian sigut cridats, los individuos que componen la junta de l'Agrupació Catalanista d'aquest poble y D. Rafel Monjo, ab motiu del meeting de propaganda últimament celebrat».
- 27.- *La Costa de Llevant*, 6 de maig de 1900, núm. 18, 7.
- 28.- *La Costa de Llevant*, 13 d'abril de 1900, núm. 19, 12.
- 29.- Encara el mes de març de 1901 pronuncià un discurs que tingué cert succés en el si d'una sessió literario-musical de l'Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar. *La Costa de Llevant*, 10 de març de 1901, núm. 10, 3.
- 30.- Segons la introducció del *Diccionari Català Valencià Balear* de Francesc de Borja Moll, Rafel Monjo i Joan Sabater foren els que s'encarregaren de la terminologia nàutica de l'obra, així com, semblantment, ho feren Àngel Sallent i Gotés per la botànica, Antoni J. Pont i Llodrà per la música i la coreografia, i Melcior Cases i Àngel Rivas Miró, en

altres aspectes complementaris dels primers volums. Aquests, juntament amb altres col·laboradors de tots els territoris de parla catalana i especialistes molt concrets, com ara els paleògrafs Pere Riera, Josep Rodrigo Pertegàs, Ignacio Rubio Cambroner, Manuel Montoliu, Alfons Damians i Joan Segura, foren els principals col·laboradors d'Alcover i Moll pel que fa a la confecció de cèdules lexicogràfiques, que acabaren esdevenint el diccionari d'Alcover i Moll.

- 31.- Cal no oblidar que l'amistat d'un catalanista amb Alcover era sovint considerada políticament incorrecte, sobretot, després que el balear fos defenestrat de l'IEC, un cop cessà del càrrec per mitjà del qual havia encapçalat la secció filològica d'aquest ens, entre 1913 i 1918. La no acceptació d'Alcover de les normes ortogràfiques de l'IEC, l'enfrontaren amb el nucli dur del catalanisme polític, al bell mig del qual hi havia Pompeu Fabra.
- 32.- RAFEL MONJO I SEGURA, *Reglas pràcticas d'escriptura catalana*. Tipogràfica L'Avenç (Barcelona 1902).
- 33.- RAFEL MONJO I SEGURA, *Promptuari ortogràfic català*. Impremta Elzeviriana de Borràs, Mestres i Ca. (Barcelona 1918).
- 34.- RAFEL MONJO I SEGURA, *Guia pràctica per a escriure en català. Breu resum d'ortografia d'acord amb el sistema adoptat per l'Institut d'Estudis Catalans per en Rafel Monjo i Segura*. Impremta Elzeviriana de Borràs, Mestres i Ca. (Barcelona 1918), segona edició. *Ibidem* (Barcelona 1919), tercera edició.
- 35.- *Normes ortogràfiques* de l'IEC (24 regles que l'IEC tragué a la llum el 24 de gener de 1913). *La Veu de Catalunya* (Barcelona 1913).
- 36.- L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC) fou una associació privada, fundada a finals de 1898 al Col·legi Sant Jordi, i impulsada per la Unió Catalanista amb la finalitat d'organitzar l'ensenyament en català. Des del 1914, i gràcies a l'impuls que li va donar la Mancomunitat de Catalunya, va augmentar el nombre dels seus socis, cosa que li va permetre de subvencionar econòmicament la creació de noves escoles, concedir beques escolars, organitzar colònies, festes i festivals al Parc Güell i concursos escolars de llengua catalana, geografia i història de Catalunya.
- 37.- RAFEL MONJO I SEGURA, *Breu compendi de la història de Catalunya per en Rafael Monjo i Segura*. Tallers Gràfics d'en Feliu i Susanna (Barcelona 1903 [1a edició], 1916 [2a edició], 1918 [3a edició], 1919 [4a edició], 1920 [5a edició]).
- 38.- Serveixi, a tall d'exemple, la publicació dels resultats del calibratge de l'oscil·lació de tèrmica (sol-ombra) durant les fases d'ocultació, en l'eclipsi d'inicis de juny de 1900. Monjo, acompanyat dels seus amics Eduard Ferrés, arquitecte i Frederic Pons, enginyer electricista i gerent de la Companyia d'Electricitat de Mataró, pujà al cim del Montcabrer, amb tots els aparells necessaris, per mesurar els efectes a la terra de l'eclipsi. Entroncant amb l'esperit científic i divulgatiu propi de Monjo, publicaren conjuntament els resultats el 3 de juny de 1900 a *La Costa de Llevant*, núm. 22, 3.
- 39.- Al fons del Museu de la Marina de Vilassar de Mar es conserven uns diplomes ricament miniat per Monjo. Aquests documents són una mostra visible de la tècnica de Rafel Monjo, i els féu el nostre artista per commemorar la constitució del primer ajuntament de regidors de l'any 1784. Aquestes obres, originàriament estaven exposades al vestíbul de la vella casa consistorial de la carretera (actual Museu-Gliptoteca Monjo). També hi havia un quadre ricament ornamentat a la vella seu de l'Ateneu Vilassanès.
- 40.- Juntament amb *Marina Mercantil Española* i *Catalunya Marítima*, Monjo col·laborà assíduament amb la revista *Clamor del Magisterio* que, com el seu nom palesa, tractava de temes de pedagogia.

L'emblemàtic edifici del Col·legi Nàutic i Mercantil a inicis del segle xx. Les línies bàsiques de la façana foren traçades per Joan Monjo, mentre que l'arquitecte Riera i Freginals d'Arenys s'encarregà dels càlculs i les divisions internes. En la conjuninació dels elements decoratius, s'intueix la inspiració que l'embolcall neoclàssic de la Llotja de Barcelona conferí a l'escola vilassarenca. Actualment, el vell edifici es troba situat al bell mig del carrer de Santa Eulàlia i, després d'haver estat durant molts anys caserna de la Guàrdia Civil, és la seu de les oficines dels serveis personals de l'Ajuntament de Vilassar de Mar. Foto Felicià Sust i Vives.

Els membres de la junta de l'Agrupació Catalanista de Vilassar de Mar, el 10 d'abril de l'any 1898, amb el penó del Cor *Lo Planter* al fons. Aquest estendard, d'estètica modernista, havia estat dissenyat per l'arquitecte Eduard Ferrés i Puig. Asseguts, d'esquerra a dreta, Emili Sust i Mir (tresorer), Joan Cisa i Permanyer (president) i Rafel Monjo i Segura (secretari). També, d'esquerra a dreta, drets, Pere Julià Sust i Joan Suari i Roig (vocals). Foto Felicià Sust i Vives.